

Bokhoven.

Den 25sten Augustus 1898 bezocht ik deze gemeente; ik reed van 's Bosch over Engelen naar Bokhoven; vandaar naar de Haarsleeg, vervolgens naar Geyst, waarna ik via Haarsleeg en Mijnen naar 's Bosch terugkeerde. —

Op de grenzen van Engelen en Bokhoven vond ik de stafmuziek van het 2^e regiment uit 's Bosch; het hoofd der school hield een langen speech; waarna met behulp der schoolkinderen een stoet werd geformeerd en naar het gemeentehuis werd getrokken.

Op mijn audienszie verscheen de pastoor, een astmalijder, nog even in staat het kleine (en woont aldaar geen enkele protestant) Bokhoven te bedienen, en het hoofd der school Kuymans. —

Gezegde Kuymans heeft den naam van een wittekind onderwijzer te zijn; ik bezocht zijn school en hoorde met het meeste genoegen zijn onderwijs aan. Hij was een jaar of 15 hoofd der school te Gemond, en is nu sinds 17 jaren te Bokhoven werkzaam. Hij heeft helaas een zeer groot gebrek, nl. dat hij, alsof hij draculent gebouwd heeft, de verzoeking niet kan weerstaan om te veel te drinken. Ik meer, dat hij deswege al eens geschorst is als hoofd der school.

Geheel Bokhoven behoort aan den Graaf de Mirepoix te Parijs; rentmeester was eerstjds Mr. Jan Verheijen; nu, naar ik meer, diens zoon Henri! Sinds 1885 kwam de eigenaar niet meer in het land. Het oude kasteel is afgebroken; de huurruien en de gracht bestaan nog; in de voormalige portierswoning woont nu de veldwachter.

De gemeente Bokhoven bezit ± 25 H.c. goed land, hetwelk als hooiland aan den meestbiedende verpacht wordt. Hetzelfde doet de Heer van Bokhoven, ook. Dientengevolge verkeert de bevolking in zeer armoediger toestand, daar zij alleen hooi kan pachten, wanmeer ze daarvoor meer geld wil geven dan de landbouwers uit de zandstreken, die aan de Maashooi komen pachten. De bewoners van Bokhoven mogen dientengevolge altijd de duurste pachten.

Bokhoven.

De meeste Bokhovenaars hebben een huisje en een stukje bouwland in eigendom (gewoonlijk gwaar belast). Door dat het abbaawater in het voorjaar laad afloopt, duurt het lang, eer zij hun land kunnen bewerken. Hun land blijft lang hard, zuur en wreed. Daartoe gevolge kunnen ze niet zulke goede vruchten teelen als anderen, en verlangen zij hard, dat de abbaas mond open gaat, omdat daar door het peil op de abbaas zal verlagen en hun land dienstengen volge van beter conditie zal worden. —

De burgemeester van Bokhoven maakte mij excuses dat hij geen eerwacht kon zenden; er waren in heel Bokhoven slechts 2 paarden, en de eigenaars dier paarden hadden ^{het} niet wachten!

Den 18 april 1905 kwam ik weer in Bokhoven. Van den Park uit red ik er in 45 minuten heen, achter ^{langs} het station langs naar Eindhoven, en dan Bokhoven. — Ik kwam er een kwartier te vroeg, en vond daar door het raadhuis gesloten. In een ogenblik waren echter de burgemeester met zijn welhouders present. —

De bewalling was tamelijk achtbaar; alleen voor een vrouw met kinderen ziel verplaatsen, dan geef dat dadelijk al een heel verschil op de 220 zielen! Soms komt er in een drie jaren een huwelijke voor!

Er zijn geen partijen in de gemeente; bij vacaturen in den Raad behoeft er niet gestemd te worden.

Het archief van de gemeente bevat niet veel; omstreeks 1835 is alles verbrand; behalve een oud daapregis, ter (waarin vele onwettige geboorten voorkomen!) was er geen enkel oud stuk.

De gemeente heeft voor een paar jaren nog een stuk grond bij gekocht, voor f1600. — Een groot deel volgend jaar te kiezen gedeelte van de derdege gemaakte schuld af te lossen. —

Het land van de gemeente is niksleund land; er werden geen kosten gespaard om het goed te onderhouden. Het ligt in 2 klampen: een stuk, ± 15 ha. ligt kort bij Bokhoven; het andere stuk is daar, en ligt veel verder van de gemeente af. — Als het land wordt eindmaat

Bokhoven.

gehooid; het verschafte land ook nog een goede leeu; het land daar tegenover, dat dichter bij Bokhoven ligt, wordt nu eens gehooid voor de hooide snee, en dan meer eens als naaste leeu, pacht. Men handelt dienstengen in overleg met den rentmeester van den Heilig de Lievevare: als deze beschouwt dat men de gemeente nu, en omgekeerd; men handelt zoo, dat de woners van Bokhoven steeds een naaste leeu krijgen.

Niet onderhand der harde wegen is geschoten last van den polder van Bokhoven, noch uitvoering van een heel klein stukje, dat door de gemeente behouden is, omdat het raadhuis daar aan ligt, en omdat daar enkele woningen staan; dat stuk weg loopt als harde weg verderop doord.

Gemeentelijke hulpwachter verleend door een doctor uit Vlaardingen; die doctor mocht nog al eens erg brommen, als hij gehoold wordt, omdat hij dan de illas over mocht. — Hij wordt betaald per visite door het Provinciale gezondheidscomité (± f150 per jaar); de gemeente zal hem voor alles en alles (vaccinatie, doordrukken enz.) + f50 per jaar beladen.

De veldwachter is een oude politieagent uit den Haag; hij is nu een paar afzicht in Bokhoven; men is erg niet hem ingenomen. — Hij krijgt f250 van de gemeente, en f150 van den Heer van Bokhoven; hij moet gratis in de oude portierswoning van het kasteel; heeft een stuk land van dien heer, dat eigen genoeg, en leugt, en dadelijk, om het andere jaar nog f30 voor kleeding, ook al van den Heer van Bokhoven. — Hij draagt bij niet.

Er is in Bokhoven geen liefdadigheid; de meijers gaan naar de openbare school; het schoolhoofd Gerkensius is in 1907 gestorven; men is er niet erg trots over te zijn.

De arbeidende klasse heeft het in Bokhoven niet erg; die kan er goed komen. Alleen is doch het geval noch de kleine boerderij, de menschen niet een 2 haring, die zitten er dichtbij, hard voor, en zijn dan te ergernig, om help te vinden.

De andere welhouders - van lill - is ambtenaar van den burgemeester stand, en komt zelf de regioers bij.

De burgemeester is voor korten tijd afkomst met een zuster van den ^{oudsten} weduwen welhouder, van ^{van lill} ~~voornamen~~; deze laatste zal dus, als zijn tijd om is, als weduwe mocht overlijden.

Bokhoven.

De ontvanger - van der Heeden - is een zielijke man; hij gaf, zoo bij zicke, meermalen bloed op. — Hij had zijn staten goed in orde.

Ik vernam, dat er nog dezelfde pastoor was als in 1898, die zielijke wijnheer uit Kleeswijk; verhalen juar had hij niet meer dienst kunnen doen; nu ging het weer zo's wat; maar kende wagens koopen heb langst?

Men vertelde mij, dat de pastoor een zeer moei en arschaag ~~moest helpen~~; vooral regeert van doopen, huwelijken en overlijden, niet alleen voor Bokhoven, maar voorplaatsen van zeer verre over de Maas (Bosmol enz.) omdat voor 1795 de Katholieken ^{van zuurverre} naar Bokhoven kwamen voor hunne heilige daken. —

Toen ik vernam, dat er in de kerk een oud mooi monument stond zijn van de Heeren van Bokhoven, ging ik daar naar kijken; ik vond daar een goed geconserveerd monument ter herinnering aan den graaf Engelbrecht van Gommerselle, graaf van Bokhoven enz., en aan diens hofdame Helene de Montmorency, overleden resp. in 1652 en 1648. — Volgens Schutjer ^{III} bl. 298 is het monument gesmeed door Petrus Quellin, neef van den gescreten Antwerpse schilder Erasmus Quellin. Het monument stelt een grote bombe voor, gedragen door een leeuw en eenarend; boven op liggende in marmer de graaf en de gravin afgebeeld. — Aan de zijkant is een zeer mooie engelenfiguur met dubbele vleugels. — In de eerste jaargang van de Nieuw Brabantse almanak, in 1893 te 's Hs'fch verschenen bij J. N. W. Müller komt (bl. 95—105) een artikel van H. B. Martini van Geffen, over het grafmonument Bokhoven; dat baetje kreeg ik van den wethouder van ~~Kromvoirt~~ ^{Hill} ter leen; ik vond het hem den 24 April 1903 onder dankheerbeging terug (en adreserde het absoluut dan van Kromvoirt); deze stukken heb weer aan Hill ter hand. —

Ten 16 Mei 1905 kwam ik weer in Bokhoven; ik red en van uit den Bosch heen; dienzelfden dag besocht ik nog Kleebijen, en Zerp.

De wethouder van Hill trof in September 1903 bij de perio-

Bokhoven.

dieke raadsverhuring als raadslid af, omdat hij, door het huwelijk van den burgemeester met zijn zuster, des burgemeesters waagte was geworden.

Sinds de opening van den blaasmord komen de boede uiterwaarden niet meer onder water; Henri Verheyen liet reeds 52. t. weiland in bouwland omleggen. — Als dat nog wat meer gebruikt, zullen de economische verhoudingen in Bokhoven zeker veel verbeteren: er komt dan wel meer werk voor de arbeidende klasse. — Men preec eer de opening van den blaasmord; men had in den afgeloopen winter geen last van het water gehad; zonder den nieuwe blaasmord zou het water over den dijk hebben gelopen.

De boede uiterwaarden van Bokhoven mogen dus in waarde zijn achteruitgegaan, de bewoners van Bokhoven hebben niets dan lof over de opening van de nieuwe rivier.

Eerste quater land heeft hij 1st maand ± 10. opeind honderd [±] f 12. deel, bij tweede maand 6. opeind ± f 6. — Wordt de taemaaq gereid, dan kan dat ± f 15.— de 2d. t. opleveren.

Het schoolhuis is te klein; B. en W. willen het raadhuis (raad, kamer + secretarie) aan het schoolhuis aanbrengen; hij wil dan een ledig staand huis met ± 2 3 aren land koopen, het huis afbreken en een nieuw raadhuis bouwen; hij ging met de Heeren alles bekijken, en vond hun plan een kolossale arbeid, haring van den bestaenden toestand. Men mocht niet een grote f 500. klaar te kennen. — Dooch doch de burgemeester daar vlak bij woont, kwam ik even in zijn woning, en maakte ik met diens schepenlijke kennis. —

Ik schijnt nog al appassie te zijn tegen het gemeente bestuur; bij raadsverhuring is er vrij gereeld stemming.

Dedoele uit Hadel is gerenkt doctor, hij schijnt erg ruwe te zijn; men klagt er over, dat hij altijd doo mopperde. —

Wethouder van Cromvoirt is draf; men kan met hem haast niet praten.

Tens 22 April 1910 kwam ik weer in Bokhoven; ik was tevoren in Empel gevest, en ging later nog naar Engels. Ik werd door B. en W. ontvangen op het nieuwe, in 1908 in gebruik genomen Raadhuis ontvangen. Het ziet er zeer

Bokhoren.

goed uit: raadkamer, secretarie en nog huiskamers. Boven een zeer ruime, met planken besloten zolder. — Er is volop ge-
zorgd voor kasten tegen binnenmuuren, zodat er volop berging
is, voor alles, wat op archief enz gelijkt. Als de burgemeester-
secretaris nu maar zorgt, dat alles goed geordend wordt, en voor
oale, dat het ~~oud~~ archief stafvrij bewaard wordt!! Oud archief
~~bestemd wordt en niet bij gemeenteraads vergaderingen is er~~
hiet; in 1838 is het oude Raadhuis afgebrand, en werd het
oud archief totaal vernietigd.

Opmerking wordt er niet bij gemeenteraads vergaderingen, men
is het in Bokhoren samen goed eens.

Bokhoren heeft zeer belangrijke gemeentelijke bezittingen;
voor soever men kan naargelang opdatendeels verkregen door
aankoop; oale tijdens den beginnvaardigen burgemeester werden
er nog gronden bijgehocht.

Burgemeester heeft mij beloofd een gedetailleerde staad
van exploitatie der geheuenlijke bezittingen te zullen aanleg-
gen, met een kaart.

Bokhoren heeft een haven, waarvan echter weinig gebruik
gemaakt wordt; 's winters liggen er wel een paar schepen.
Dr. Zl. Neydt uit Zeele is gemeente doctor; hij is soms wel
erg lastig en soms reeselijk, als men hem komt halen,
maar hij schijnt een goed, behulpzaam doctor te zijn, zoodat
men hem den slatte teek zeer preest.

Er zijn hier al enige mandenmakers, die voor rekening
van een pachtoon aan de Haarsleeg — van Kaldenren genaamd —
werken. Die mensen hebben het vijf goed.

De behoeftige klasse in Bokhoren zijn de kleine boertjes,
menschen met 1 en 2 koeien; dat zijn arme lappers; ze zitten
er hard voor. In den laatsten tijd gaat het dieren menschen
wat beter, doore dat, moe de opening van den Bloasmond, en
13 Zl. A. weiland is omgelegd in boomland, en doordat er
een roomboterfabriekje is gekomen.

Hier is zeer dankbaar voor den Bloasmond; in den affe.
laopen winter is er ^{bij niemand} het water in huis gestapt, doo-
der den Bloasmond zou men over de straten lopen moeten
scheppen. De 13 Zl. A. boomland zijn heelmaal
onder water; daarvan was 2 en 3 Zl. A. met winterhouten

Bokhoren.

beset, kleine perceeljes, van allerlei kleine menschen; een schade
past van $\pm$ 200. — Andere schade werd niet geleden. — Het wei-
land kwam diep onder water, en profiteerde van het ruischbaan
makende slijp.

Het berrein, waar het nieuwe Raadhuis staat hadde oan ge-
meente $\pm$ 700; de bouw vorderende $\pm$ 4500. —

Vrij nijn verbreking ging ik de vrouw van den burgemeester
even opgeden daag teggen; zij was pas hersteld van een zeer
bevalling. Bij de Duitse Tielers le 's Bosch, alwaar ze, buiten
kennis, been gebracht was; het kind stierf, maar de moeder
dachter gelukkig het leven af. — De menschen hebben twee
kinderen, meisjes van den van 12 jr. —

Wehhouder Geerts is scheepsmaker; hij verholde mij dat de grote
eikenhouten sluisdeuren aan de schutsluis aan den Rennet
waren, eerst in 1898 ingehangen, thans reeds losgelopen,
slepen zijn en binnen drie jaren al geheel vernietigd te
staan.

Dess 14 Juli 1915 kwam ik weer in Bokhoren,
later ging ik nog naar Zedelhuizen (Haarsteeg).
Er was niemand voor anderwie, zodat ik nacht
het gehele bezit op B. en W. was aangespoeld, noch
wie nog al te praten viel.

Het werk ter secretarie was dit moed goed in orde,
blijkbare door de goede org van een valontkoer,
een neef van den Burgemeester, die geregd de
secretarie werkzaamheden bij houdt. — Slechts
er nog niet genoeg dooren; ik vertrouw, dat die
nu wel zullen worden aangeschaft.

75% der bevolking woont in eigen woningen.

60% zijn kleine boertjes met 3 à 4 koeien;
de arbeiders, 40%, houdt geiten of schapen; van hen
zullen er $\pm$ 15 mandenmakers zijn, en daarmede een
behoefte bestaan verdiener.

Alle boeren uit Haaren, Zelvoirt en Hoenenck
hebben eigen boomland onder Bokhoren; ieder $\pm$
een leebare.

Boerijschappen zijn er niet meer; die in 1915 afbrede

Bokhoven.

raadsleden werden bij enkele candidaatstelling weer verkozen verbaard.

Er is een kaart gemaakt van de gemeentelijke bezit-
hingen; ik heb geraden, die te laten uitdraaien en in de
Notarissenzaal op te hangen. De aanschrijving der exploi-
tabele der bezittingen liet nog al wat te wenschen over.—

Gemeente heeft een los- en laadplaats aan de rivier;
het gebruik daarvan is vrij. — De haven verdient
dien naam niet meer; ligt 's zomers droog; 's winter,
bij hoge water, ligt er veel ruis en een oelip. —

Herhalingsonderwijs wordt ook aan meisjes
gegeven: 's Wauwendaag en 's dakterdaags van 3 tot 5. —

Kleine raamboterfabriek, handwerkelt; ± 60 kassen. —
Een boven Bokhoven zal een inlaatdienstwachts
worden tot irrigatie van den polder. Men is overeen
gekomen, dat die sluis na 15 huizen niet meer geopend
mag zijn om water in te laten. W. en W. zijn met dit
oordeel en dat zei ingenieur, omdat zulks gunstig
is voor het binneland; in het geval zal er thans ±
35 fl. t. A. binneland zijn; voor de economische ver-
houdingen in Bokhoven is dat zeer gelukkig. —

Den 2. Augustus 1919 bezocht ik per auto vanuit
den Bosch de gemeenten Bokhoven, Heeswijk en
den Dungen.

Heb gisteren gelukkig goed met burgemeester Willmisse,
in hem oelip een goede keuze gedaan.

Er is nog geen staot van exploitatie der gemeentelijke be-
zittingen; die burgemeester had het tot nu toe te druk; de
hele distributie hiervan ook voor zijne rekening; hij zal
er nu echter voor zorgen.

Er is nog geen inlaatdus gebouwd, om bevaarding
water in te laten; eigenlijk verlangt men ook niet
haar dat naam al dat water. Wanneer het slechts be-
vloeiing was, dan stond de zaak anders; maar
nu staat het land soms 6. 7 weken onder water,
en dat is beslist verkeerd; de grond gaat daardoor
in waarde achteruit.

Bokhoven.

Het salaris van den veldwachter is te klein: f. 500 + vrije
woning en huur. Men valt niet veel voor verbetering, omdat
men niet van hem houdt: men verbaart hem niet.

Hoofd der school heeft landbouwvakker; doch geen
landbouwonderwijs. —

Herhalingsonderwijs zal in 1919/20 weer gegeven
worden; het onderwijs was gestaakt wegens gebrek
aan licht.

De distributie is tot nu toe goed gelaufen; kostte
in het geval ± f. 1000. — aan gemeente.